

Duurzaamheid en Energietransitie

Jaarprogramma

2019

GEMEENTE
NOARD
EAST FRYSLÂN

gemeente
dantumadiel
GEWOAN BYSÛNDER

Uitvoeringsplan 2019

Wereldwijd wordt de noodzaak van vermindering van de CO₂ uitstoot en het circulair omgaan met (grond)stoffen onderkent. Om de effecten van klimaatverandering te beperken is in 2015 het Klimaatakkoord Parijs gesloten. Ook Nederland heeft zich hieraan gecommitteerd. De uitwerking van dit akkoord betekent voor Nederland dat in 2030, 49% CO₂-reductie ten opzichte van 1990 moet worden bereikt en in 2050 95%. Dat houdt in, dat in de gebouwde omgeving in 2050 geen gebruik meer gemaakt kan worden van fossiele brandstoffen (onder meer aardgas) voor bijvoorbeeld verwarming van woningen en gebouwen.

Het kabinet heeft besloten dat de winning van aardgas in Groningen per 2030 stopt. Iedere gemeente moet in 2021 een plan per wijk of dorp hebben, waarin wordt aangegeven welke energiedrager het aardgas gaat vervangen voor het verwarmen van woningen en gebouwen. Inmiddels worden geen aardgasaansluitingen meer aangelegd bij nieuwbouw (met klein verbruik aansluitingen) wanneer na 1 juli 2018 de omgevingsvergunning is aangevraagd.

De transitie van fossiele brandstoffen naar andere duurzame energievormen wordt zichtbaar. Voor het opwekken van duurzame energie, maar ook voor de opslag is ruimte nodig. Deze ontwikkelingen hebben effecten op de inrichting van de ruimte van de gemeenten Noardeast-Fryslân en Dantumadiel. In 2019 wordt voor de regio Fryslân een Regionale Energie Strategie (RES) opgesteld. Deze RES zal als bouwsteen dienen voor het omgevingsbeleid.

De ambitie die wij in de ANNO regio hebben uitgesproken is '*Regio Noordoost-Fryslân gaat voor 40% duurzame energie in 2025!*'

Uit verschillende energiescans is gebleken dat dit mogelijk is. Om deze ambitie te halen zal er in korte tijd veel energie bespaard en opgewekt moeten worden.

Zoals de titel 'De tiid hâldt gjin skoft' al aangeeft hebben we geen tijd te verliezen. We moeten in 2019 aan de slag! Vandaar dit uitvoeringsplan, die ingegeven is door lopende projecten in de gemeente en in de ANNO-regio, wettelijke verplichtingen en actuele thema's.

Bij het uitvoeren van duurzaamheidsprojecten is het belangrijk dat er draagvlak is binnen de eigen organisatie. Alle afdelingen krijgen er op een of andere manier mee te maken. Hier staat of valt de uitvoering van dit plan mee.

In het jaar 2019 zal daarom ook een strategische duurzaamheidsvisie worden ontwikkeld waarin de uitgangspunten worden beschreven waar de gemeente als organisatie zich aan wil committeren.

Leeswijzer

In bijlage 1 staat respectievelijk de benodigde menskracht en middelen.

Inhoudsopgave

1. Gemeente Noardeast-Fryslân en Dantumadiel	4
1.1. Eigen organisatie	4
1. Bedrijfsinterne milieuzorg / monitoring	4
2. Duurzame mindset personeel	4
3. Verduurzamingsplan eigen gebouwen	5
4. Lidmaatschap Circulair Fryslân	6
5. Verduurzamen wagenpark	6
6. Duurzaam en circulair inkopen	7
7. Inkoop Groene energie	7
8. Openbare verlichting	8
1.2. Bewustwording en faciliteren	8
10. Stimulering Fairtrade en maatschappelijk verantwoord ondernemen	8
11. Dark Sky regio	9
12. Natuur en Milieu Educatie Centrum 'De Klyster'	9
13. Project Duurzame scholen (ANNO project)	10
14. Duurzaam Bouwloket	10
15. Duurzame huizenroute	11
16. Regentonactie	11
3. Thema's	12
3.1. Klimaatakkoord	12
17. Regionale Energiestrategie	12
18. Transitievisie Warmte	13
19. Monitoring (ANNO-project)	13
3.2. Gebouwde omgeving	14
20. Maatwerkadvies subsidie particuliere woning/ utiliteitsgebouwen	14
21. Duurzaamheidslening SVn opstellen (Noardeast-Fryslân)	14
22. Prestatieafspraken woningbouwverenigingen: Verduurzamen woningvoorraad	15
23. Ondersteunen Buurkracht / Energie coöperaties/ Mienskipsenergieplannen	15
24. Energiecoaches	15
25. Project De Smalle Beurs	16
26. Verduurzamen MKB (ANNO project)	16
27. Verduurzamen Maatschappelijk vastgoed: dorpshuizen, sportverenigingen en musea (ANNO project)	17
28. Verduurzamen bedrijventerrein Betterwird	17
29. Omgevingsproces Ternaard	18
4.1. Elektriciteit	19
30. Beleid zonneparken/opwek duurzame energie	19
31. Zonneweide	19
32. Zonneweide Feanwâlden	20
4.2. Mobiliteit	20
33. Laadpalen	20
34. Voorbereiding Elfwegentocht 2020	20

1. Gemeente Noardeast-Fryslân en Dantumadiel

1.1. Eigen organisatie

PROJECT	1. Bedrijfsinterne milieuzorg / monitoring
Wat:	Onderzoeken op welke wijze energie en milieugegevens bij de eigen gebouwen het best inzichtelijk kunnen worden gemaakt. Een keuze maken tussen beschikbare software om dit te ondersteunen.
Wanneer:	Opstarten vanaf 2019 en verder
Financieel:	Huidig abonnement milieubarometer € 70,- per gemeente € 1.000,- voor nader onderzoek monitoringsprogramma's. Jaarlijks /structureel € 5.000,-
Stand van zaken:	Momenteel wordt het energie en waterverbruik niet gemeten.
Opbrengst:	Inzicht in eigen verbruik met behulp van de gekozen software.

PROJECT	2. Duurzame mindset personeel
Wat:	Onderzoek doen naar mogelijkheden om het personeel bewuster te maken van hun gedrag met betrekking tot energiebesparing. Dit is zowel directe milieuwinst als ambassadeurschap. Dit kan bijvoorbeeld door het aanbieden van aantrekkelijke regelingen zoals bijvoorbeeld bruto aanschaf via pv privé of een fiets, warme truien dag e.d.
Wanneer:	2019 en verder
Financieel:	Hier wordt geen duurzaamheidsbudget voorzien
Stand van zaken:	In overleg met het team P&O en de afdeling bedrijfsvoering bekijken wat de mogelijkheden zijn.
Opbrengst:	Bewustwording en gedragsverandering bij personeel

PROJECT	3. Verduurzamingsplan eigen gebouwen
Wat:	<p>Het VNG heeft zich binnen het klimaatakkoord gecommitteerd aan de bevordering van energieneutrale gebouwen van hun leden. Op grond van gemaakte VNG afspraken zal in mei 2019 de VNG een routekaart ten aanzien van gemeentelijk vastgoed hebben gemaakt. Tegelijkertijd moet de gemeente een verduurzamingsplan ontwikkelen waarin de vastgoedportefeuille in kaart wordt gebracht inclusief mogelijkheden voor verduurzaming. Dit dient te worden uitgewerkt naar een situatie zodat in 2040 alle gemeentelijke panden energieneutraal zijn uitgevoerd.</p> <p>De VNG ondersteunt daarbij door kennis en communicatie, zoals een format voor het in kaart brengen van de vastgoedportefeuille, een benchmark voor gemeentelijk vastgoed, een modelaanpak inclusief een handleiding voor bestuurlijke besluitvorming en door het verspreiden van goede voorbeelden.</p> <p>Voor scholen in PO en VO worden de duurzaamheidsambities meegenomen in Integrale Huisvestingsplannen. Gemeenten nemen hiertoe het initiatief. VNG spant zich in om op korte termijn met betrokken partijen oplossingen te vinden voor de financiële en juridische belemmeringen rond de verduurzaming van onderwijshuisvesting.</p>
Wanneer:	<p>Mei 2019 routekaart; Start 2019 verduurzamingsplan - verduurzaming vindt plaats in combinatie met gepland onderhoud.</p>
Financieel:	<p>Kosten verduurzamingsplan: € 50.000 Noardeast-Fryslân € 15.000 Dantumadiel Dekking maatregelen: Zodra duidelijk is hoe het verduurzamingsplan eruit zal zien, zal de raden om investeringskrediet worden gevraagd.</p>
Stand van Zaken:	<p>Waar mogelijk wordt bij mechanische ventilatie warmteterugwinning toegepast. Waar mogelijk wordt bij vervangen dakbedekking extra dakisolatie aangebracht. Bij vervangen kozijnen wordt HR++ isolatieglas aangebracht.</p> <p>Er zijn op 4 gebouwen, met SDE subsidie, zonnepanelen geplaatst namelijk op sporthallen De Doelstien en Tolhuispark Dokkum, Heechfinne Ferwert, Gemeentewerf Damwâld. Ook zal de nieuw te bouwen campus in Damwâld worden uitgevoerd met zonnepanelen.</p>
Opbrengst:	<p>Het energieverbruik en de CO₂ uitstoot verlagen. In 2040 zijn de gemeentelijke gebouwen allemaal energieneutraal.</p>

PROJECT	4. Lidmaatschap Circulair Fryslân
<u>Wat:</u>	De gemeenten worden lid van de vereniging Circulair Fryslan en ondertekenen het Ambitiedocument voor circulair inkopen hierin zijn de volgende inspanningsverplichtingen opgenomen: <ol style="list-style-type: none"> 1. Minimaal 10% circulair inkopen in 2020 (vanuit de Rijksoverheid is 2022 als richtjaar aangegeven, dat moeten we hier eerder kunnen); 2. Alleen nog circulair straatmeubilair plaatsen; 3. Aan ons wagenpark worden uitsluitend voertuigen op niet-fossiele brandstoffen toegevoegd. Uitwerking van bovengenoemde inspanningsverplichtingen zal worden uitgewerkt in een B&W advies.
<u>Wanneer:</u>	2019 en verder
<u>Financieel:</u>	Noardeast-Fryslân: € 2.500 (jaarlijks) Dantumadiel: € 2.500 (jaarlijks)
<u>Stand van zaken:</u>	Dantumadiel is reeds lid geworden in 2018. Noardeast-Fryslân zo spoedig mogelijk in 2019. Daarmee zijn beide gemeenten lid van Circulair Fryslân.
<u>Opbrengst:</u>	Inspanningsverplichting, lerend netwerk van Friese gemeenten. Het Ambitiedocument is ook richtinggevend voor de benoemde onderwerpen. Dit zal dan ook in de beleidsstukken verankerd moeten worden.

PROJECT	5. Verduurzamen wagenpark
<u>Wat:</u>	-Vervanging van 30 gemeentelijke voertuigen op niet fossiele brandstof. - Het huidige wagenpark verduurzamen d.m.v. tanken blauwe diesel.
<u>Wanneer:</u>	2019
<u>Financieel:</u>	Dient binnen het reguliere budget te worden gefinancierd. Wellicht zal er bij een hogere aanschafprijs krediet naar voren worden gehaald.
<u>Stand van zaken:</u>	Voor 2019 staat een behoorlijke investering voor het gemeentelijke wagenpark op de planning. Deze aanschaf gaat middels een (Europese) aanbesteding. Het is wenselijk dat er een goede omschrijving komt zodat we de gewenste wagens krijgen. Belangrijk uitgangspunt is duurzaamheid. Naast de aanschaf zal er ook gekeken worden naar de mogelijkheden om het bestaande wagenpark op 'blauwe diesel' te laten rijden. Momenteel is deze milieuvriendelijke brandstof duurder dan de reguliere diesel.
<u>Opbrengst:</u>	Het verminderen van de CO ₂ uitstoot van ons wagenpark en voorbeeldfunctie en aanjaagrol.

PROJECT	6. Duurzaam en circulair inkopen
<u>Wat:</u>	In ons inkoop- en aanbestedingsbeleid van 2017 staat dat de gemeenten het belang van duurzame ontwikkeling benadrukken en stelt daarom bij inkopen en aanbestedingen duurzaamheidscriteria. De gemeenten hebben de ambitie op het gebied van duurzaam inkopen verder vorm gegeven door het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen te ondertekenen.
<u>Wanneer:</u>	Structureel
<u>Financieel:</u>	Wordt vanuit bestaande inkoopbudgetten gefinancierd.
<u>Stand van zaken:</u>	Het beleid ten aanzien van duurzaam inkopen zal moeten worden ontwikkeld, beheert, en up-to-date gehouden worden. Ook zal een plan van aanpak gemaakt moeten worden voor het Manifest Verantwoord Inkopen. Hiervoor is in mei 2018 uitstel gevraagd.
<u>Opbrengst:</u>	Door duurzaam en maatschappelijk verantwoord in te kopen geef je het goede voorbeeld en draag je bij aan de verduurzaming van de maatschappij.

PROJECT	7. Inkoop Groene energie
<u>Wat:</u>	Onderzoek naar het zo efficiënt mogelijk verduurzamen van ons energieverbruik en eigen opgewekte duurzame energie aanmelden om in te zetten als GVO's
<u>Wanneer:</u>	2019
<u>Financieel:</u>	Wordt vanuit bestaande energiebudgetten gefinancierd.
<u>Stand van Zaken:</u>	De Friese gemeenten kopen hun energie in via de Coöperatie Openbare Verlichting. Deze energie wordt (deels) verduurzaamd door certificaten waarvan de afkomst bij voorkeur lokaal is. Inkoop van Gas is voor 10 % middels GVO's verduurzaamd. Inkoop van elektra is 100% verduurzaamd. Onderzoek is nodig om onze eigen verbruik helder te hebben (daaruit kan ook verduurzamingsprogramma volgen) en onze eigen GVO's in beeld te krijgen en het resterende energieverbruik voor 100% verduurzamen via aanbieders of zelfstandig.
<u>Opbrengst:</u>	Door Friese Duurzame energie in te kopen geef je het goede voorbeeld en draag je bij aan de vergroening van de energievoorziening.

PROJECT	8. Openbare verlichting
Wat:	Het vervangen van alle SOX/ SON lampen in Ledverlichting.
Wanneer:	In 2019 zal een beleids- en beheersplan worden opgesteld betreffende openbare verlichting.
Financieel:	Kosten worden betaald uit de reserve openbare verlichting.
Stand van Zaken:	<p>In Dongeradeel zijn alle SON en SOX lantaarnpalen voor het overgrote deel al door LED vervangen. Voor de komende jaren is voorzien om PLL te vervangen door LED;</p> <p>In Dantumadiel is ook al een redelijke hoeveelheid SOX en SON lantaarns vervangen door LED.</p> <p>Bij nieuwe projecten wordt alleen nog maar LED toegepast.</p> <p>In de oude gemeenten Kollumerland c.a. en Ferwerderadiel is overwegend Sox en Son verlichting</p> <p>Deze lampen zullen in een tijdsbestek van ca 10 jaar worden vervangen voor ledverlichting.</p>
Opbrengst:	Door alle SOX/SON te vervangen door LED is er veel minder lichtvervuiling en wordt er bespaard op de energierekening en op onderhoudskosten. Ook wordt het CO ₂ uitstoot verlaagd.

1.2. Bewustwording en faciliteren

PROJECT	10. Stimulering Fairtrade en maatschappelijk verantwoord ondernemen	
Wat:	<p>Gemeente Dantumadiel is fairtrade gemeente. De gemeenten Kollumerland ca. en Dongeradeel waren ook fairtrade gemeente. De nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân zal de titel in 2019 aanvragen. De inspanningen om de titel te krijgen en te behouden zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inkoop fairtrade producten (koffie, thee, suiker, koffiekoekjes wijn en sappen) voor het gemeentehuis; - Samen met de werkgroep Fairtrade bijeenkomsten organiseren om inwoners bewust te maken van de producten die ze kopen; - Samen met de werkgroep Fairtrade zoveel mogelijk bedrijven te overtuigen fairtrade producten te gebruiken; - Jaarlijks een project uitvoeren om Fairtrade blijvend onder de aandacht te brengen bij de inwoners. 	
Wanneer:	Vanaf 2019 structureel	
Financieel:	Noardeast-Fryslân: € 17.500 Dantumadiel: € 7.500	
Stand van zaken:	Momenteel zijn de werkgroepen fairtrade actief in de gemeente Dantumadiel en Noardeast-Fryslân.	
Opbrengst:	Samen met andere bedrijven, winkels en inwoners lokaal werken aan meer eerlijke handel in de wereld. Hierdoor leveren we een bijdrage aan de armoedebestrijding in ontwikkelingslanden. Dit is één van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (Sustainable Development Goals).	

PROJECT	11. Dark Sky regio
Wat:	<p>Het Nationaal Park Lauwersmeer is in 2016 door de International Dark Sky Association (IDA) officieel uitgeroepen tot Dark Sky Park. Ook voor het Waddengebied willen we, gezamenlijk met de provincies Fryslân en Groningen, dit predicaat aanvragen.</p> <p>Het organiseren van een activiteit op de laatste zaterdag van maart en oktober in het kader van Earth Hour en De Nacht van de Nacht. Hiermee willen we aandacht vragen voor lichtvervuilingen.</p>
Wanneer:	Maart en Oktober 2019
Financieel	Noardeast- Fryslân: € 3.000,- Dantumadiel: € 1.000,-
Stand van Zaken:	Jaarlijks wordt een evenement voor de burgers georganiseerd. De gemeenten roepen bedrijven op mee te doen met Earth Hour en de Nacht van de Nacht en hun verlichting uit te doen.
Opbrengst:	Door buitenverlichting wordt de avond en nacht verkort. Mensen hebben duisternis nodig voor een goede nachtrust. Nachtelijk kunstlicht kan op veel manieren de levenscyclus en het gedrag van dieren beïnvloeden. We laten onze inwoners zien dat het helemaal niet nodig is om veel en vaak de buitenverlichting aan te hebben.

PROJECT	12. Natuur en Milieu Educatie Centrum 'De Klyster'	
Wat:	De bewustwording van basisschoolleerlingen van natuur, milieu en duurzaamheid. Zoals excursieprogramma Uur Natuur en de dag van de duurzaamheid, warme truiendag enz.	
Wanneer:	Jaarprogrammering Uur natuur	
Financieel:	In de algemene begroting wordt jaarlijks € 33.000,- gereserveerd voor NME-Centrum De Klyster. Noardeast- Fryslân: € 23.430,- Gemeente Dantumadiel: € 9.570,-	
Stand van zaken:	Al jaren bereikt NME-Centrum De Klyster tussen de 90 en de 100% van alle leerlingen van het basisonderwijs. Eind 2018 zijn NME-Centrum De Klyster en Pingo&Pet gestart met het opstellen van een gezamenlijk beleidsplan NME voor de regio Noordoost Friesland. De portefeuillehouders worden bij dit proces betrokken.	
Opbrengst:	Uit onderzoek is gebleken dat er een significant positief verband is tussen Natuur- en Milieueducatie op school en kennis, gedrag en houding ten aanzien van natuur en milieu. Dit wil zeggen dat oud-leerlingen die vroeger op school meer Natuur- en Milieueducatie hebben gehad op latere leeftijd meer kennis hebben en een positievere houding en gedrag vertonen ten aanzien van natuur en milieu dan oud-leerlingen die vroeger minder Natuur- en Milieueducatie op school hebben gehad.	

PROJECT	13. Project Duurzame scholen (ANNO project)
Wat:	Op het Dockinga College locatie Dokkum, Piter Jelles !mpuls Kollum en De Saad in Damwâld willen we een duurzaam project met het IVN draaien. De bedoeling is dat de gemeente de opdrachtgever is en dat de leerlingen ons adviesbureau zijn. Aan het eind van het project presenteren ze de uitkomsten.
Wanneer:	2019
Financieel:	Wordt in het jaar 2019 via de ANNO gelden gefinancierd. In 2020 en verder zal dit project uit het duurzaamheidsbudget worden gefinancierd
Stand van zaken:	In 2018 was de vraag voor het Dockinga College en !mpuls Kollum gebaseerd op een waterprobleem.
Opbrengst:	Leerlingen van het voortgezet onderwijs hebben allemaal Natuur- en Milieueducatie op de basisschool gehad. Het vervolg hiervan is dat de leerlingen met duurzaamheid op de middelbare school aan de slag gaan. Hierdoor versterkt de milieubewustzijn en de duurzaamheid.

2. PROJECT	14. Duurzaam Bouwloket
Wat:	Alle gemeenten in de provincie Fryslân hebben het 'Duurzaam Bouwloket' ingehuurd om een (digitaal) bouwloket voor Fryslân op te zetten. Dit is middels subsidie van het VNG gerealiseerd. Per maart 2019 is deze subsidie op. Voor 2019 worden de diensten van "Duurzaam Bouwloket" nog ingezet. Hiervoor zijn onderstaande middelen nodig. Daarnaast zal in 2019 verder worden onderzocht wat de mogelijkheden zijn voor een andere opzet van een (digitaal) bouwloket.
Wanneer:	2019
Financieel:	2019 volgens huidige opzet: Noardeast-Fryslân: € 6.663,09 (jaarlijks) Dantumadiel: € 2.527,28 (jaarlijks)
Stand van Zaken:	Het Duurzaam bouwloket is in de lucht. Te vinden op www.duurzaambouwloket.nl/fryslan
Opbrengst:	Onafhankelijke informatie over subsidies, energiebesparing, verbetering van energielabel, comfort en luchtkwaliteit in huis per gemeente.

PROJECT	15. Duurzame huizenroute
Wat:	Jaarlijks meedoen aan de duurzame huizenroute. Dit landelijk initiatief werft samen met gemeenten eigenaren van duurzame huizen welke kunnen worden bekeken. Er is veel interesse voor gasloze woningen, huizen met een warmtepomp, passiefhuizen en monumentale woningen. Huiseigenaren vertellen over de duurzame maatregelen die zij in hun woning genomen hebben
Wanneer:	Jaarlijks in november
Financieel:	Noardeast-Fryslân: € 950,- (jaarlijks) Dantumadiel: € 450,- (jaarlijks)
Stand van zaken:	In 2018 bezochten ruim 5500 mensen op zaterdag 3 en 10 november een duurzame woning tijdens de Nationale Duurzame Huizen Route. Bijna 500 huiseigenaren stelden hun woning open en deelden hun kennis en ervaringen met anderen. Ook na de huizenroute kunnen geïnteresseerden zich via de website en de thematours oriënteren op duurzaam wonen. Er was dit jaar ook een verkiezing van het duurzaamste huis. Het duurzaamste huis van Fryslân stond in Feanwâlden in de Bosk.
Opbrengst:	Geïnformeerde inwoners die hun woning willen verduurzamen.

PROJECT	16. Regentonactie
Wat:	Het aanbieden van regentonnen met korting aan de inwoners van noord east Fryslan en Dantumadiel. Dit is onderdeel (eerste aanzet) voor bewustwording en deelname aan klimaatadaptatie. Mensen kunnen tegen een (zeer) gereduceerd tarief een regenton kopen bij plaatselijk verkooppunt.
Wanneer:	Maart 2019
Financieel	Noardeast-Fryslân: € 5.000(2- jaarlijks) Dantumadiel: € 2.500 (2- jaarlijks)
Stand van Zaken:	In het verleden is al een regentonnenactie gehouden in verschillende gemeenten. Deze was altijd zeer succesvol.
Opbrengst:	Regenwatergebruik stimuleren en faciliteren bij de burgers. Zo wordt minder leidingwater verbruikt wat een minder grote belasting voor het milieu betekent.

3. Thema's

3.1. Klimaatakkoord

PROJECT	17. Regionale Energiestrategie
Wat:	<p>Op basis van het nog vast te stellen Klimaatakkoord, moet regio Fryslân een regionale Energiestrategie (RES) opstellen.</p> <p>Met de Friese Energie Strategie (FES) is in kaart gebracht hoe we in Fryslân onze eigen verbruikte energie kunnen verduurzamen om in 2050 energieneutraal te zijn. De op te stellen RES gaat een stap verder. Hierin moet de ambitie worden vertaald naar concretere maatregelen hoe de energie duurzaam wordt opgewekt, duurzame warmte, de benodigde opslag van energie en de infrastructuur.</p> <p>De RES is eveneens een bouwsteen voor het omgevingsbeleid van de gemeente.</p>
Wanneer:	<p>Regio Fryslân dient uiterlijk 6 maanden na definitieve ondertekening van het Klimaatakkoord (ongeveer eind mei 2019) een concept RES aan bij het Nationaal Programma RES en 12 maanden na het Klimaatakkoord een RES 1.0.</p> <p>De RES wordt 2-jaarlijks herijkt.</p>
Financieel	Pm
Stand van Zaken:	<ul style="list-style-type: none">• Begin 2019 worden colleges en raden van Fryslân geïnformeerd over de RES.• Na vaststelling van het Klimaatakkoord komt regio Fryslân met verzoek aan raad om startnotitie te ondertekenen (incl. verzoek inzet menskracht en financiële middelen).• 6 maanden na vaststelling van het Klimaatakkoord komt regio Fryslân met:<ul style="list-style-type: none">- aanbod van mogelijk opgesteld vermogen voor zon en wind.- Overzicht van alle beschikbare warmtebronnen en de warmteverdeling binnen de regio- Overzicht van geprojecteerde infrastructuur voor warmte• 12 maanden na vaststelling van het Klimaatakkoord komt regio Fryslân met:<ul style="list-style-type: none">- Potentiele zoekgebieden voor opweklocaties. Voor deze gebieden moet gemeentelijk het ruimtelijke proces worden doorlopen.- Een regionale strategie warmte. Hierin worden de regionaal aanwezige duurzame energiebronnen en andere(rest)warmtebronnen in beeld gebracht en vraag en aanbod op elkaar afgestemd. Deze strategie moet worden goedgekeurd door de raad.• De RES dient 2 jaarlijks geactualiseerd te worden.
Opbrengst:	Aangeven van richting in de verduurzaming van de samenleving door kaders te stellen aan de duurzame energieopwekking.

PROJECT	18. Transitievisie Warmte
Wat:	Op basis van het nog vast te stellen Klimaatakkoord moeten gemeenten uiterlijk in 2021 een transitievisie warmte hebben vastgesteld. Hierin staat een tijdspad wanneer welke wijk wordt verduurzaamd (van het aardgas afgaat en overgaat naar duurzame warmtebronnen). De transitievisie warmte dient eens in de 5 jaar geactualiseerd te worden. Ter ondersteuning van gemeenten zal een landelijk expertisecentrum warmte opgericht worden.
Wanneer:	Na vaststelling Klimaatakkoord
Financieel	Pm
Stand van Zaken:	<ul style="list-style-type: none"> In 2018 heeft CE Delft voor geheel Fryslân de Warmte kansenkaart opgesteld. Hierin staat per buurt aangegeven, welke verwarmingsoptie de laagst 'maatschappelijke kosten' heeft. Voor gemeenten wordt landelijk een leidraad ontwikkeld en een expertise warmte opgericht. In de leidraad wordt objectieve informatie beschikbaar gesteld op basis van transparante, gevalideerde feitelijke data. Uiterlijk in 2021 dient de gemeente een transitievisie warmte vast te stellen. Afstemming met stakeholders is van wezenlijk belang. Voor kennisontwikkeling neemt de gemeente deel aan het Warmteplatform Noord Nederland (WpN2).
Opbrengst:	Aangeven van richting in de verduurzaming van de samenleving door kaders te stellen aan de duurzame energieopwekking.

PROJECT	19. Monitoring (ANNO-project)
Wat:	De ANNO regio heeft als doel om 40% van de benodigde energie in 2025 duurzaam op te wekken. Ter ondersteuning van het Klimaatakkoord zal een Expertise Centrum worden opgericht. Zij gaan een leidraad ontwikkelen waarin objectieve informatie beschikbaar gesteld op basis van transparante, gevalideerde feitelijke data. Deze data zal worden gebruikt voor de monitoring. Samen met de ANNO-regio wordt onderzocht hoe een monitor energietransitie kan worden opgesteld. Wens is dat per gemeente en regio inzichtelijk wordt gemaakt hoeveel energie duurzaam wordt opgewekt en wat de CO ₂ -reductie is. Voor een voorbeeld zie de monitor van de provincie .
Wanneer:	2019
Financieel	Wordt via de ANNO gelden gefinancierd.
Stand van Zaken:	<ul style="list-style-type: none"> In 2016 heeft KNN Advies de nulsituatie voor de ANNO-regio vastgesteld: In 2014 werd 10.822 TJ energie (excl. mobiliteit) verbruikt. Voor de 'Friese Energiestrategie - de bouwstenen' heeft Berenschot voor Fryslân en de regio's het energieverbruik inzichtelijk gemaakt: 15,3 PJ energie (incl. mobiliteit) werd in 2014 verbruikt in de Anno-regio.
Opbrengst:	Met de Monitor wordt % DE en de CO ₂ -reductie voor inwoners en raad inzichtelijk gemaakt.

3.2. Gebouwde omgeving

PROJECT	20. Maatwerkadvies subsidie particuliere woning/ utiliteitsgebouwen
Wat:	In het verlengde van het beleid in Dantumadiel zal in Noardeast-Fryslân ook een subsidieregeling worden opgesteld die maatwerkadvies van een particuliere woning en utiliteitsgebouw deels subsidieert. De subsidie is € 150 voor particuliere woningen en € 350 voor utiliteitsgebouwen.
Wanneer:	2019 en verder
Financieel:	Noardeast-Fryslân : € 11.290 (jaarlijks) Dantumadiel: € 4.709 (jaarlijks)
Stand van Zaken:	In de gemeente Dantumadiel is al een subsidie op het maatwerkadvies voor woningen en utiliteitsbouw. Er wordt 150,- euro gesubsidieerd op een advies. In Dantumadiel wordt een maatwerkadvies geëist voor de duurzaamheidslening. Ook voor de stimuleringslening voor verenigingen en stichtingen is dat een vereiste. In Noardeast-Fryslan is nog geen mogelijkheid om te lenen ten behoeve van duurzaamheid.
Opbrengst:	Energiebesparing en het verlagen van de uitstoot van CO ₂ .

PROJECT	21. Duurzaamheidslening SVn opstellen (Noardeast-Fryslân)
Wat:	In het verlengde van het beleid in de gemeente Dantumadiel welke een starters-, duurzaamheids- en een stimuleringslening heeft, zal in de gemeente Noardeast-Fryslân € 500.000,- bij een bank worden geleend om een aantal beleidsdoelstellingen te realiseren, zoals de verduurzaming en toekomstbestendig maken van woningen en panden met een maatschappelijke functie. Particulieren en verenigingen en stichtingen kunnen bij de gemeente dan het bedrag lenen wat men nodig heeft om een investering te doen aan het pand. Er zal nog nader worden uitgewerkt welke leningsvormen precies zullen worden aangeboden. Ook moet de lening gebruikt kunnen worden voor de DorpsOntwikkelingsMaatschappij en Stedelijke OntwikkelingsMaatschappij. Een voorstel hieromtrent zal de raad van Noardeast-Fryslân worden voorgelegd. Wegens succes van de regeling wordt aan de raad van Dantumadiel € 200.000,- gevraagd voor continuering van de duurzaamheidslening.
Wanneer:	Begin 2019
Financieel	Om een bedrag van € 500.000 uit te lenen zijn de kosten zijn ca. € 10.500 voor gemeente Noardeast-Fryslân. Dit moet worden vastgesteld door de raad van Noardeast-Fryslân De kosten voor het uitlenen van € 200.000 zijn € 4.200 voor de gemeente Dantumadiel. Dit moet worden vastgesteld door de raad van Dantumadiel.
Stand van Zaken:	Momenteel is er in Noardeast-Fryslân geen mogelijkheid om te lenen voor de particulier of stichting/ vereniging. In Dantumadiel is de duurzaamheids, starters en stimuleringslening van kracht.
Opbrengst:	Verduurzaming van de woningvoorraad

PROJECT	22. Prestatieafspraken woningbouwverenigingen: Verduurzamen woningvoorraad
Wat:	Werkgroep Kwaliteit en Duurzaamheid bestaande uit de gemeente, de bewonersraad en woningbouwverenigingen Thús Wonen en Wonen Noordwest Friesland zetten stappen in het verduurzamen van onze regio. Met als doel CO ₂ -neutrale huurwoningen in 2050.
Wanneer:	2019 en verder
Financieel:	Gemeente Noardeast Fryslân €15.000,-
Stand van Zaken:	De werkgroep wil in samenspraak met Stedin en Alliander en de provincie in 2019 de haalbaarheid van een aardgasloze wijk in Dokkum onderzoeken. Daarnaast worden de mogelijkheden verkend of een dorp kan worden verduurzaamd, waar woningen van Wonen Noordwest Friesland staan.
Opbrengst:	Pilot aardgasloze wijk

PROJECT	23. Ondersteunen Buurkracht / Energie coöperaties/ Mienskipsenergieplannen
Wat:	Faciliteren van initiatieven vanuit de gemeenschap door het financieren van bijeenkomsten en adviseurs. Verder geven we een financiële bijdrage voor het oprichten van een energie coöperatie.
Wanneer:	2019 en verder
Financieel:	€ 2.500 bijdrage oprichtingskosten per energie coöperatie
Stand van zaken:	Buurkracht is actief in Metslawier, Anjum, Burdaard, Driezum, Hantumhuizen, Hiaure, Kollumerzwaag, Jantjezeepolder in Dokkum. We hebben Mienskipsenergieplannen gemaakt in Marrum, Holwerd, Kollumerzwaag, Kollumerpomp en de binnenstad van Dokkum.
Opbrengst:	Het verduurzamen van de dorpen zodat de inwoners met elkaar de woningen kunnen verduurzamen.

PROJECT	24. Energiecoaches
Wat:	In de gemeente Noardeast-Fryslân en Dantumadiel helpen energiecoaches inwoners bij de verduurzaming van de woning.
Wanneer:	2019 en verder
Financieel:	Wordt gefinancierd uit ANNO budget.
Stand van zaken:	In 2018 zijn in de gemeenten een energiecoach actief waarvan de bewoners gratis gebruik mogen maken. De volgende aantallen woningen werden bezocht: Dantumadiel 25 woningen Kollumerland 23 woningen Ferwerderadiel 17 woningen Dongeradeel 23 woningen
Opbrengst:	Het verduurzamen van de woningvoorraad.

PROJECT	25. Project De Smalle Beurs
Wat:	<p>De gemeente Leeuwarden is in 2017 gestart met het project Energiecoaches voor huishoudens met een 'Smalle Beurs'. Binnen de ANNO-regio wordt onderzocht of dit project naar deze regio kan worden uitgerold. Hierbij is de samenwerking met het sociaal domein van belang.</p> <p>De insteek van dit project is dat huishoudens met een 'smalle beurs' door Energiecoaches worden geholpen om hun energierekening te verlagen.</p> <p>Tijdens het bezoek bieden de energiecoaches de huishoudens diverse diensten aan. Deze diensten bestaan o.a. uit het energiezuinig afstellen van de cv-ketel, het aanbrengen van tochtstrippen en het vervangen van verlichting door ledverlichting.</p>
Wanneer:	Vorbereiding 2019, uitvoering 2020
Financieel	Noardeast-Fryslân: € 17.641 Dantumadiel: € 7.635
Stand van Zaken:	In het voorjaar wordt besloten of dit project in de ANNO-regio of in de gemeente Noardeast Fryslân wordt opgestart.
Opbrengst:	Energiebesparing bij huishoudens met een 'Smalle Beurs'

PROJECT	26. Verduurzamen MKB (ANNO project)
Wat:	Er lopen momenteel nog 2 projecten voor het MKB namelijk "Firtuele Sinnegreide" en "Energie voor MKB". Beide projecten stimuleren de verduurzaming van bedrijven. Bedrijven die participeren krijgen een energiescan van hun bedrijf en worden geholpen bij het verduurzamen van hun pand. Mogelijk kan dit project ook worden ingezet op bedrijventerrein Betterwird.
Wanneer:	2019
Financieel:	Wordt via de ANNO gelden gefinancierd.
Stand van zaken:	Uit onze gemeenten zijn er tot dusver 66 bedrijven die hebben meegedaan met het project "Firtuele Sinnegreide" en 11 bedrijven aan het project "Energie voor MKB".
Opbrengst:	Verminderd energiegebruik en CO ₂ uitstoot bij het MKB.

4. PROJECT	27. Verduurzamen Maatschappelijk vastgoed: dorpshuizen, sportverenigingen en musea (ANNO project)
Wat:	Dorpshuizen, sportverenigingen en musea die hun eigen accommodatie gaan verbouwen, kunnen gratis een energiescan laten uitvoeren. Hiermee wordt inzichtelijk gemaakt welke maatregelen het best getroffen kunnen worden om te besparen op de energierekening
Wanneer:	2019
Financieel:	Wordt via de ANNO gelden gefinancierd.
Stand van Zaken:	In 2015 zijn we in ANNO verband begonnen om de sportverenigingen te verduurzamen. Sportverenigingen die niet hebben deelgenomen aan dit project, krijgen de kans om nu alsnog een energiescan uit te laten voeren. Ook dorpshuizen en musea kunnen gebruik maken van dit aanbod. Deze scan kan gebruikt worden voor het aanvragen van een stimuleringslening. Zie project 21. duurzaamheidslening SVn.
Opbrengst:	Het energieverbruik en CO ₂ -uitstoot van maatschappelijk vastgoed wordt gereduceerd.

PROJECT	28. Verduurzamen bedrijventerrein Betterwird
Wat:	Bedrijventerrein Betterwird wordt uitgebreid. Bij de inrichting zal duurzaamheid expliciet worden meegenomen. Hiermee wordt duurzaamheid in de breedste zin van het woord mee bedoeld. Bij de inrichting wordt gekeken naar behoud van groen, waterberging in het plan, minimale verharding, zon oriëntatie, afvalscheiding en de energieopwekking en opslag in een smart grid. De mogelijkheid zal worden onderzocht om het bedrijventerrein zelfvoorzienend te ontwikkelen. Hiervoor zal extern deskundig advies worden ingewonnen. Daarnaast zal op het bestaande bedrijventerrein i.s.m. de ondernemersvereniging worden gekeken of er besparingspotentieel is en of de bedrijven op het bestaand terrein willen participeren in de verduurzaming van het terrein. De voorzitter van de ondernemersvereniging is positief over het verduurzamen van het bedrijventerrein Dit project kan in combinatie met het ANNO-project "Energie voor MKB" worden uitgevoerd. De kennis die wordt verworven bij dit project kan worden ingezet bij nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen.
Wanneer:	2019
Financieel:	Noardeast-Fryslân: € 10.000
Stand van zaken:	Ca 10 jaar geleden is er ook al eens bij de revitalisering van het bedrijventerrein Betterwird gekeken naar mogelijkheden tot verduurzaming. Aangezien de technische ontwikkelingen zijn doorgedaan is het nuttig om nog eens te kijken naar de mogelijkheden voor verduurzaming van het bestaande terrein. Bij nieuw te ontwikkelen gebieden geldt dit uiteraard nog sterker.
Opbrengst:	Een verduurzaamd bedrijventerrein die mogelijk in haar eigen energiebehoefte kan voorzien.

PROJECT	29. Omgevingsproces Ternaard
Wat:	Traject partoer
Wanneer:	Op 11 maart is de aftrap in het dorps huis van ternaard , De provincie en het waterschap zijn dan ook aanwezig. Eind 2019 moet de investeringsagenda gereed zijn.
Financieel:	-
Stand van zaken:	<p>De Nam is voornemens gas te boren bij Ternaard Naar aanleiding hiervan is een Frysk manifest ontwikkeld door de VFG met daarin de bestuurlijke wensen voor het gaswinningsproces. Het ministerie van economische zaken is naar aanleiding hiervan 3 pilots gestart waarvan de gaswinning bij ternaard 1 van de pilots is. In de pilot wil het ministerie het omgevingsproces beter managen.</p> <p>Er is een 3 sporen beleid gestart voor de gaswinning in ternaard, namelijk het vergunningenspoort, het ontzorgingsspoor (met mn schadeafhandeling) en de investeringsagenda. Binnen de investeringsagenda zijn weer 3 thema's benoemd, namelijk de energietransitie, ontzilting en sociaal economische vitaliteit. De gemeente zal met inwoners en andere partijen in gesprek gaan om zo te komen tot een investeringsagenda voor de NAM. Hierin zijn de wensen omschreven op het gebied van energietransitie ontzilting en sociaal economische vitaliteit.</p> <p>Brief eind april 2018 gaswinning kleine velden wel. Regio investeringsagenda 3 pakketten, vergunningsproc. ontzorgingsspoor schadeafhandeling ministerie en nam, investerings agenda -energietransitie, -ontzilting, -soc econ vitaliteit. Partoer jan rodehuizen. begeleidt proces. Betrokken partijen. provincie dorpsbelang en energie coop.</p> <p>Binnen het project zal ook gekeken worden naar de opgave energietransitie in Noardeast-Fryslân. Er zal een stevige paragraaf moeten komen over de energietransitie. Wellicht dat een deel van de benodigde middelen voor de gemeentelijke energietransitie in dit proces kunnen worden aangekaart.</p>
Opbrengst:	

4.1. Elektriciteit

PROJECT	30. Beleid zonneparken/opwek duurzame energie
Wat:	Momenteel wordt er een discussienota opgesteld aangaande zonne-energie. Met name de variant zonneweides in het landelijk gebied is een discussiepunt. Momenteel liggen er een aantal aanvragen voor het aanleggen van zonneparken. Er zijn verschillende manieren van aanpak. Momenteel wordt de ruimtelijke opzet gehanteerd. Hierbij wordt er getoetst. Er kan ook gekozen worden voor een meer gestuurde aanpak/regierol. Dit zal vanuit de RES opgave gevoed moeten worden. Dan is het erg belangrijk om deze opgave in beeld te hebben en een routekaart te ontwikkelen.
Wanneer:	2019
Financieel:	Pm
Stand van zaken:	Momenteel is een beleidsplan ten aanzien van zonneparken in ontwikkeling. Om het uitgebreide plaatje in beeld te krijgen zal er een routekaart opgesteld moeten worden.
Opbrengst:	Duidelijkheid over het omgaan met zonneweides. Dit in relatie tot de opgave energietransitie die de gemeente/regio heeft.

PROJECT	31. Zonneweide
Wat:	<p>Gemeente Noardeast-Fryslân stelt zichzelf, in lijn van de uitgesproken ambities op rijks-, provinciaal en regionaal niveau, de ambitie om in 2025 een minimale productie van 95MW aan opgewekte zonne-energie te hebben gerealiseerd.</p> <p>Gemeente Dantumadiel stelt zichzelf, in lijn van de uitgesproken ambities op rijks-, provinciaal en regionaal niveau, de ambitie om in 2025 een minimale productie van 40MW aan opgewekte zonne-energie te hebben gerealiseerd.</p> <p>Noardeast-Fryslân en Dantumadiel willen haar bijdrage leveren aan het behalen van de zonne-energieambities op internationaal, nationaal, provinciaal, regionaal en gemeentelijk niveau. Dit wordt het meest concreet en tastbaar door hier een duidelijke gemeentelijke ambitiebepaling voor te formuleren: een ambitiebepaling die vervolgens de rode draad vormt in de verdere voorstellen voor gemeentelijke beleidskeuzes en overwegingen.</p> <p>Bovenstaande gemeentelijke ambitiebepaling is tot stand gekomen door de meest actuele ambitiebepaling op provinciaal niveau (1300MW in 2025) op basis van inwonertal te vertalen naar het niveau van Noardeast-Fryslân en Dantumadiel.</p>
Wanneer:	2019
Financieel:	-
Stand van zaken:	<p>Op dit moment liggen er verschillende aanvragen voor Zonneweides bij de gemeente Noardeast-Fryslân en Dantumadiel. Deze wachten op het beleid dat opgesteld wordt door de afdeling Doarpen & Wiken. Er zijn 3 aanvragen voor Zonneweides bij de gemeente Noardeast-Fryslân in behandeling.</p> <p>Jumaheerd Kollum: 7 ha.; 8 MW; Ligt bij de Raad van State i.v.m. bezwaren omwonenden. Betterwird Dokkum: 17 ha.; 16 MW; wacht op Bibob procedure.</p>

	Munitie terrein Munnekezijl: 78 ha; 100 MW; wacht op akkoord provincie Fryslân.
Opbrengst:	Als de drie vergunningen worden verleend zal er 123 MW energie opgewekt worden op de drie zonneparken en haalt Noardeast-Fryslân haar ambitie.

PROJECT	32. Zonneweide Feanwâlden
Wat:	De gemeente heeft 4,2 ha grond in eigendom, naast industrieterrein de Zwette wat ze willen verhuren ten behoeve van een zonneweide. Momenteel wordt door het dorp gekeken of het dorp zelf een zonneweide zou kunnen en willen exploiteren. Mocht dit niet gaan lukken dan zal in goed overleg met het dorp de grond worden aanbesteed aan het bedrijf met het beste plan. Bij de beoordeling van het plan zal ook burgerparticipatie en inpassing worden meegewogen. De grond zal voor een periode van 20 jaar verhuurd worden of eventueel verkocht ten behoeve van de ontwikkeling van een zonneweide.
Wanneer:	2019
Financieel:	Dantumadiel: € 5.000
Stand van zaken:	De gemeente Dantumadiel heeft een stuk grond in eigendom waar mogelijk zonnepanelen op kunnen worden geplaatst. Dit ligt naast het industrieterrein de Zwette. Momenteel wordt de grond verpacht en grazen er schapen op.
Opbrengst:	1,8 MW duurzaam opgewekte energie

4.2. Mobiliteit

PROJECT	33. Laadpalen								
Wat:	Zorgen voor voldoende Elektrische laadpalen en een snellaadpunt in de ANNO-regio zodat fossiel vrije auto's worden gestimuleerd. Er wordt in Noardeast-Fryslân en Dantumadiel gestreefd naar een dekkend aantal laadpalen. Begin 2019 worden er 19 laadpalen geplaatst in de gemeenten.								
Wanneer:	2019								
Financieel:	€ 2.500,- per laadpaal op een onrendabele plaats.								
Stand van zaken:	Op dit moment zijn er 10 publieke laadpalen in de gemeenten. <table border="0"> <tr> <td>Dongeradeel</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Kollum</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>Ferweradiel</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Dantumadiel</td> <td>2</td> </tr> </table>	Dongeradeel	4	Kollum	1	Ferweradiel	3	Dantumadiel	2
Dongeradeel	4								
Kollum	1								
Ferweradiel	3								
Dantumadiel	2								
Opbrengst:	19 nieuwe laadpalen in de gemeente Noardeast-Fryslân en Dantumadiel.								

PROJECT	34. Voorbereiding Elfwegentocht 2020
----------------	---

Wat:	In 2018 heeft de Elfwegentocht plaatsgevonden. Dit unieke project is in het kader van LF2018 uitgezet en richtte zich op het fossielvrij bewegen, 2 weken in juli. Er zijn een groot aantal activiteiten ontplooit. Momenteel wordt er door de initiatiefnemers gesproken over een 2 ^{de} editie. Deze wordt georganiseerd voor de drie noordelijke provincies.
Wanneer:	2020
Financieel:	Pm
Stand van zaken:	Op deze 2 ^{de} editie van de Elfwegentocht is het wenselijk te weten in hoeverre en in welke mate Noardeast-Fryslân/Dantumadiel hier aan mee willen doen. Dan zal er een projectplan opgesteld moeten worden. Randvoorwaarde is dat ook het gemeentelijke beleid op het gebied van mobiliteit en eigen wagenpark op dat punt gereed is en strookt met de ambitie fossielvrij.
Opbrengst:	Mobiliteit is een belangrijk thema als het gaat om verduurzaming/CO ₂ -vermindering.